

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
<http://ageconsearch.umn.edu>
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

JOURNAL OF CENTRAL EUROPEAN GREEN INNOVATION

Available online at <http://greeneconomy.karolyrobert.hu/>

VIDÉKFEJLESZTÉS ÉS A KÖRNYEZETIPAR KAPCSOLATRENDSZERE AZ ENDOGÉN FEJLŐDÉSBN

The Relationship Between Rural Development and Green Industry In The Endogenous Development

KÁPOSZTA JÓZSEF¹ – NAGY HENRIETTA¹

¹Szent István Egyetem

Összefoglalás

Napjaink egyik legégetőbb és egyben legizgalmasabb kérdése, hogy milyen lehetőségek mentén szükséges a fejlesztéseket megvalósítani Magyarországon az Európai Unió integrációjának alapján. Hogyan és miként tudjuk a csatlakozás előnyeit minél jobban kihasználni és a várható nehéz helyzeteket átvészélni, hogyan tudunk teljes jogú tagként élni és megélni Európában. Az európai gazdaságba való integrálódásunk történelmi esélyt kínál a periferikus helyzetünkben történő kitérésre. Az integráció előnyei nem automatikusak, alapvető alkalmazkodásra van szükség. Az európai együttműködés és integráció eszméje már a múlt század közepe óta megfogalmazódott, tartalma és keretei az adott kor körülményeivel összhangban változott időről időre. Felmerül a kérdés, hol a helyünk Európában? Az európai integráció nagy kihívást jelent a magyar gazdaság számára, de az eredményes európai orientáció, az integrációba illeszkedés nélkülözhetetlen előfeltétele az Európai Unió rendszeréhez történő pontos, a fejlesztési irányokat meghatározó tervek megléte. Napjainkra a mezőgazdaság már nem az egyetlen (bár még meghatározó) alkotó része a vidéknek, hiszen a vidékgazdaság fejlesztése jóval összetettebb és bonyolultabb rendszert alkot. Figyelembe véve az EU integráció részeként működő támogatáspolitikát, annak folyamatos átalakulásának trendjeit, jól látható, hogy a strukturális átalakulások, a vidéki iparfejlesztés, az élelmiszeripar, az infrastruktúra javítása, a társadalmi problémák megoldásainak keresése, a falusi turizmus lehetőségeinek kutatása mellett egyre fontosabbá válik a környezetipar is, melynek fejlesztése jelentős szerepet kap a vidékgazdaságban.

Kulcsszavak: vidékfejlesztés, gazdasági szerkezet átalakulása, környezetipar, endogén fejlődés
JEL kód: O13, R10

Abstract

One of the most important and exciting issues of today is to see along what potentials the developments should be realized in Hungary considering our EU accession. How can we take the advantages of the accession as much as possible and how can we survive the expected difficult situations, in what ways can we be and behave as full EU members? The integration into the European economy provides a historical chance for us to break out from our peripheral status. The benefits resulted from the integration are not automatic, there is a need for adaptability. The idea of European cooperation and integration was created already in the middle of the last century, its content and frame, however, have changed from time to time according to the circumstances in the different periods. A question is raised: where is our place in Europe? The European integration poses great challenges on the Hungarian economy, but the successful European orientation and the integration require plans that are adjusted to the system of the European Union and which define exact development guidelines. Agriculture has become a determinant (but not the only one) player in the rural economy by now, since the development of rural economy is a much more complicated and comprehensive system. Considering the system of funds and subsidies of the European Union, its continuous changing and the trends of transformation, it is clear that in addition to structural transformation, the development of rural industry, food industry, the development of infrastructure, the solution of social problems, the discovering of potentials in rural tourism, green industry has become more and more important. The development of that sector plays significant role in rural economy.

Keywords: rural development, the restructuring of economy, green industry, endogenous development

Bevezetés

A 28 európai uniós tagország lakosságának több mint 56%-a vidéki térségekben él, melyek együttesen az EU összterületének 91%-át alkotják. A vidékfejlesztés ezért kiemelten fontos szakpolitikai terület. A mezőgazdasági tevékenység és az erdőgazdálkodás a jövőben is döntő szerepet játszik az EU vidéki térségeiben megvalósuló földhasználat és erőforrás-gazdálkodás szempontjából. Jelentőségüket fokozza, hogy lehetőséget biztosítanak a vidéki közösségek gazdasági profiljának bővítésére. Ezért az Unió egésze számára prioritást jelent az európai vidékfejlesztési politika megerősítése, ami napjainkra egyre inkább egy új irány fejlődését is magában foglalja, ami a környezetipar kiteljesedését mutatja. Az EU aktív vidékfejlesztési szakpolitikát folytat, mely segít a vidéki területek, illetve az ott élő és dolgozó emberek szempontjából rendkívül fontos uniós célok megvalósításában. A vidéki térségek központi jelentőséggel bírnak az Unió arculatának és identitásának kialakításában. Az Európai Unióról kialakult kép nem lenne teljes a kontinens gyönyörű és változatos tájai – az európai hegyek és sztyeppék, erdők és lankás dombok – nélkül, de számos vidéki térségnek komoly kihívásokkal kell szembenéznie. Az európai mező- és erdőgazdálkodási vállalkozások egy részének javítania kell versenyképességét, amire egyrészt az alternatív gazdálkodás adhat lehetőséget. Ha az összképet nézzük, azt találjuk, hogy a vidéki területeken a városokhoz képest kisebb az egy főre jutó átlagjövedelem, alacsonyabb a szakképzettség, és kevésbé fejlett a szolgáltatási ágazat. A vidéki környezet védelme pedig sokszor bizonyul költséges tevékenységnek, így olyan fejlesztésekre van szükség, amik jövedelemtermelő képessége, fizetőképes keresletet generál. Mindezen problémák mellett az európai vidéki tájak fontos értékek hordozói. Nekik köszönhetjük legalapvetőbb nyersanyagainkat, és – ha óvjuk őket – nyugalmat, felüdülést és rengeteg természeti szépséget kínálnak mindnyájunk számára. Európa tüdejét is a vidéki térségek jelentik; nem véletlen, hogy az éghajlatváltozás elleni küzdelem során gyakran kerülnek a viták előterébe. Sok embert vonz a gondolat, hogy vidéken telepedjen le vagy vállaljon munkát. Számukra fontos szempontot jelent a megfelelő minőségű szolgáltatások és infrastruktúra megléte, illetve megfelelő jövedelmet termelő ágazatokban való munkalehetőség. Ebből adódik, hogy a növekedést és foglalkoztatást célzó **lisszaboni stratégia** és a fenntartható fejlődést szolgáló **göteborgi stratégia** ugyanakkora jelentőséggel bír mind az EU vidéki térségei, mind az európai városok számára. Az Unió vidékfejlesztési politikája azt hivatott biztosítani, hogy e területek megfeleljenek az előttük álló kihívásoknak és élni tudjanak a rendelkezésükre álló lehetőségekkel, így a megfelelő iparosítás kérdése előtérbe kerül.

Anyag és módszer

A kutatás során alkalmazott módszerek elsődleges célja az volt, hogy feltérképezésre kerüljenek a nemzetközi illetve európai gyakorlatban használatos fogalmi rendszerek a vidéki és urbánus terek lehatárolására. Ezen kívül szükségesnek tartottuk felhívni a figyelmet a témakörrel foglalkozók körében arra, hogy a vidéki területek gazdasága és társadalma milyen jellegzetességekkel bír és ezen sajátosságokra milyen válaszokat adtak az elmúlt időszak fejlesztéspolitikái. A szekunder források tartalmi elemzése során igyekeztünk több szempontot is figyelembe véve bemutatni azokat a kapcsolódási pontokat, ahol a környezetipar szerepet kaphat a vidéki térgazdaság előmozdításában. Az említett források tartalmi elemzését követően a fent említett célok elérésére komplex megközelítési módot alkalmaztunk, utalván az integrált és stratégiai szemléletű fejlesztéspolitika szükségességére az endogén fejlesztésekben. A tanulmányban felhasznált hazai és külföldi szakirodalmak kiválasztásánál a fentiekben említett integrált megközelítés tükröződése játszott szerepet, illetve törekedtünk a téma aktualitásához illeszkedve a témában közismert és a közelmúltban megjelent publikációk hivatkozására.

A vidék fogalmának nemzetközi megközelítése

A vidék, a **vidéki vagy rurális terület pontos meghatározása nehézkes**, hiszen egy igen összetett társadalmi, gazdasági és kulturális fogalomról van szó. Ez még szűkebb földrajzi értelemben is igaz, mivel még **az Unión belül sem beszélhetünk egységes használatról**. Legtöbb esetben a vidék negatív értékekkel párosul, a fejlettebb, illetve városi területek ellentétéként (urban-rural viszony), vagy kizárólag, mint a mezőgazdasági termelés színterét kezelik. A téma összetettségét és nehézségét mutatja, hogy nagyon sok megközelítés nem az egyértelmű és kizárólagos definiálást, hanem inkább egyfajta osztályozást céloz meg. Nagyon jó összefoglalót nyújt több nemzetközi kutató, akik szerint a meghatározások alapja általában a vidéknek, mint „nem városi” területnek a definiálása, vagy a vidéki „identitás” fontosságát megalapozó jellemzők, pl. az extenzív földhasználat, a falvak jelenléte, társadalmi szokások stb. hangsúlyozása. Szembe állítják egymással a különböző megközelítéseken és módszereken alapuló, indikátorokat kidolgozó, és azokra építő elméleteket valamint azokat a véleményeket, melyek szerint nem lehetséges egyértelmű és kizárólagos lehatárolást tenni és amelyek „dematerializálják” a fogalom megközelítését.

Átfogó értelemben a ruralitásnak három dimenziója van: a foglalkozási, a szociokulturális és az ökológiai. **Foglalkozási** értelemben a ruralitás a mezőgazdaság (vagy más nyersanyagtermelő ágazat) szinonimája. **Szociokulturális** értelemben olyan életstílust jelent, melynek alapját a várositól eltérő értékrendek, viselkedési formák és társadalmi attitűdök képezik. Az **ökológiai** ruralitás a természeti környezet fontosságának felismerése az ember társadalmi életének minősége szempontjából. Európában a hagyományos, vagy akár a közép-kelet-európai falutól eltérő, modernebb falu, kisváros és a körülöttük lévő táj megjelölésére használják a fogalmat, amely egyaránt magában foglalja a megváltozott szerkezetű falusi területet és népességét. Ugyanakkor ez a megváltozott szerkezetű falusi tér és társadalom számos vonatkozásban már hasonlít a városi térre és társadalomra, bár mindez nem jelenti azt, hogy a különbség is eltűnt volna köztük. Az egyes országokban - már túllépve a fogalom általános megközelítésén – különféle mutatószámokkal határolják le azon területeket, melyeket a különféle fejlesztési politikákban rurális területként definiálnak. Miközben az UNECE, a FAO, az OECD és az Eurostat közös munkacsoportjának kérdőíves felmérése (IWG.AgRI 2005) alapján, **túlnyomórészt a népsűrűsége, lakónépessége alapuló kategorizálással, az urbánus területektől, városoktól való megkülönböztetéssel találkozunk**, egyre inkább terjed az a szemlélet, hogy a globális versenyben, a régiókon belül, elsősorban a nagyvárosok és vonzáskörzetük vesznek részt sikeresen, a köztük elhelyezkedő, döntően externáliákra támaszkodó térségek nem. Ebben a felfogásban az urbánus térségek és a fejlődés fő hordozói a nagyvárosok és vonzáskörzetük által alkotott csomóponti régió, a rurális térségek pedig, az urbánus térségek közötti kevésbé fejlett teret töltik ki. A konkrét lehatárolást illetően nemzetközileg **az OECD által kidolgozott – népsűrűsége valamint az urbanizáltság mértékén alapuló - kategorizálás a legelfogadottabb**. Ugyanakkor, a vidék fogalmának értelmezésekor egyre inkább előtérbe kerülnek azok a kutatások és eredmények is, melyek a globalizáció által érintett vidék gazdasági, társadalmi átstrukturálódásának, újfajta funkcióinak megjelenését és erősödését mutatják, és a **kategória újfajta megfogalmazását, újragondolását javasolják**.

Globalizáció és a vidék: a vidék és a mezőgazdaság szerepének átalakulása

Napjainkban olyan gazdasági változásokon megyünk át, melyek alapjaiban változtatják meg a világgazdaság körülményeit, hiszen kimerültek a korábbi növekedési források, a termelőtőke hozamai visszaestek, ennek megfelelően mérséklődött a beruházási kedv, mindezt tetézte a pénzügyi válság sokkoló hatása. A jelentős ipari államok gazdasági magterületein egyre súlyosabb feszültségek halmozódnak fel, részben a környezeti problémák előtérbe kerülése miatt, részben pedig a tradicionális termelési bázisok válsága következtében. Ugyanakkor az elmúlt évtizedek **növekedési periódusának hatására** átalakult a szükségleti skála, megváltoztak az igények, számos új fogyasztási elem bukkant fel, amely a jóléti állam eszméjének és intézményeinek terjedésével természetes igényként jelentkezik. Ezen globalizált trendek mellett a magyarországi vidéken jelentős gazdasági és társadalmi eróziókat lehetünk szemtanúi, miszerint a helyi közösségek sorra elveszítették szolgáltató és közösségmegtartó intézményeiket, iskoláikat, közlekedési infrastruktúrája leépült, természet adta tevékenységük háttérbe szorult, a környezethez alkalmazkodó mezőgazdálkodása, a hagyományokra épülő élelmiszertermelése már csak nyomokban található meg, a forrásmegkötő képessége gyakorlatilag megszűnt. Mindezek következtében a centrumok folyamatos erőforrás elszívása mellett a perifériák kézzel fogható elszegényedése, a magyar társadalom, élelmészeti-, víz- és energiaellátási, foglalkoztatási, szociális kiszolgáltatottsága egyre súlyosabbá vált. A vidéki élet a magyar közgondolkodásban mára egyenlő lett a hátrányos helyzettel.

A globalizáció és a vidék kapcsolatának elemzése ugyanolyan sokrétű és alapos megfontolást igénylő feladat, mint magának a globalizációnak az értelmezése. A hatásoknak, azok mértékének és következményeinek megítélését illetően itt sem találkozhatunk egységes állásponttal. Mindenképpen kijelenthetjük, hogy **a globalizálódó világgazdaság** és az azt kísérő folyamatok, a gazdaság alapvető tényezőinek és folyamatainak megváltozása, **nem hagyta érintetlenül a vidéki területeket** sem. Az egyes vidéki területek másképp és másképp reagáltak a globalizálódó tőkére, a nemzetközi migrációra és kereskedelemre, a nemzeti szabályozás deregulációjára és a privatizációra. A globalizáció eredményeként, mely a földrajzi helyeket és távolságokat új dimenzióba helyezi, minden vidéki térségnek a helyi érdekek előre nem jelezhető mértékű és folyamatos átszerveződésével, még soha nem tapasztalt változások alakultak ki. A vidéki térségek számára **a globalizáció egyszerre jelent lehetőségeket és fenyegetést**. Egyrészt új lehetőségeket kínál a helyi vállalkozóknak azáltal, hogy **új piacokat teremt**, valamint lehetővé teszi az egyedi helyi termékek és szolgáltatások piacra jutását anélkül, hogy az izoláció vagy a távolságok miatt kéne aggódnia (pl. interneten keresztüli forgalmazás). Ráadásul, számos esetben a korábbi tömegtermelésből kimaradt rurális területek - fejlett infrastruktúra és iskolázott lakosság esetén - könnyebben fogadják be az új gazdasági szerkezeteket, mint a nehezen átképezhető munkaerővel rendelkező hagyományos iparvidékek. Másrészt viszont, a globalizáció nemcsak a lehetőségeket, **de a versenyhelyzetet is növeli**, mivel a nemzetközi konkurencia betör a helyi piacokra. Így elsőpri a földrajzi, törvényi, identitás-alapú közösségi határokat, melyek eddig védték a vidéki területek termékeit, helyi iparát és kulturális tradícióit. Ennek kapcsán lényeges kiemelni, hogy a szakirodalomban **a globalizáció** - legtöbb esetben negatívan értelmezett - **társadalmi hatásai különösképpen érintik a vidéki területeket**.

Fontos tényező azonban a globalizációhoz kapcsolódó **lokalizáció**, mely a **vidéki területek felértékelődéséhez** és a lehetőségek kiszélesedéséhez **vezetett**, a helyi értékek és a belső erőforrások szerepének előtérbe helyezése által. Hogy melyik oldal erősebb, az átalakuló nemzeti vagy nemzetközi gazdasághoz - kisebb vagy nagyobb mértékben, de többnyire - kötődő térségeknek a tőkevonzó képességén múlik. A világgazdaság folyamatainak hatására, elsősorban a fejlettebb piacgazdasággal rendelkező országokban világosan körvonalazódnak a vidék szerepének és funkcióinak változásai, és azok a folyamatok, melyek Közép-Kelet-Európa országaiban még nem régóta zajlanak, vagy most erősödnek fel. Ezen változások (pl. a vidék elnéptelenedése illetve egyes területek újranepekedése, az ingázás és a társadalmi mozgások, a növekvő rekreációs és tájfenntartási, környezetvédelmi igény, a gazdaság újszerű térbeli szerveződése, környezetipar) Európa nyugati országaiban már az 1970-es években jelentkeztek, és „kiemelték egy konzervens vidékfejlesztés szükségességét. A gazdasági és társadalmi változások hatására kialakuló „poszt-productivista” vidékről (post-productivist countryside) beszél, ahol a **térhasználat újfajta módjai fedezhetőek fel** (pl. turizmus, rekreáció, környezetmegőrzés, energiagazdálkodás, környezetipar, stb.), ahol erősödik a szolgáltatások, az ipar és a technológia terjedése, miközben a **vidéki területek egyre inkább differenciálódnak** (kísérő jelenségként tetten érhető az újranepekedés - vagy éppen az elvándorlás). A vidéki tér (rural space) újfajta használatát, a környezet és a környezettudatosság fontosságát, az ehhez kapcsolódó társadalmi igényeket hangsúlyozza. Nagyon fontosak a helyi, specifikus erőforrások, melyeket a globalizálódott piaci kereslet és fogyasztás kielégítésére/megteremtésére, megfelelő tőke-akkumuláció elérésére kell hatékonyan felhasználni. Az egész **vidéki gazdaság integrálódott** a regionális és nemzeti, illetve a **nemzetközi gazdaságba**, és már jóval összetettebb és sokrétűbb, mint akár fél évszázada. Amikor a posztindusztriális társadalomban a rurális térségekbe szolgáltatások, új iparágak és technológiák települnek, és ezáltal a rurális térségek a tőke szempontjából is felértékelődnek, akkor az „új ruralitás” folyamatáról beszélhetünk. A fejlett országok rurális területein, bár még sokszor a mezőgazdaság a jelentős térhasználó, de már **megjelentek a modern iparágak és a szolgáltató szektor** is. Ezek a folyamatok kiválóan tetten érhetők az Egyesült Államok agrárágazatának szerepét, vidéki gazdaságát (rural economy), vidéki gazdasági klasztereit (rural clusters) célzó kutatásokon és fejlesztéseken keresztül és Nyugat-Európa országai után lassan az EU keleti tagországainak vidékfelfogásában, fejlesztési prioritásaiban is átszűrődnek. Mindeközben, **az agrártermelés szerepe folyamatosan csökken** és a mezőgazdaság „csupán” a gazdaság egyik termelési szektora. Mindebben jelentős szerepe van annak, hogy a globalizáció hatásai, a technológiai fejlődés által jelentős mértékben érintett, erősen **intenzifikálódó agrárium már jóval kevesebb embert foglalkoztat, és elveszíti korábbi**, a vidék társadalma számára meghatározó **funkcióit**. Felmerül a kérdés: Lehet-e olyan gazdaságfejlesztési irányokat meghatározni, amik a globalizált világban olyan termékek előállítására hivatottak, melyek piaci értelemben keresettek és exportorientált lehetőségeket teremthetnek? Természetesen a válasz igen, hiszen számos lehetőség között az egyik és talán a legnagyobb fejlődési pályára váró fejlesztési irány az energiagazdálkodásba való bekapcsolódás.

A vidék funkciói, szerepei közt (az élelmiszer ellátás minőségének és megbízhatóságának befolyásolása a mezőgazdaságon keresztül; a természeti erőforrások biztosítása; rekreációs tevékenységek színtere; a biodiverzitás tartalékainak helyszíne) már megjelenik az urbánus területekhez közel lévő vidéki térségek egyre vonzóbb lakóhelyként történő beazonosítása, a városi lakosság tömeges agglomerációba költözése, a szuburbanizáció új hulláma, illetve az újraparosítás lehetősége. Ezt nagymértékben elősegíti a közlekedési és informatikai infrastruktúra fejlődése, a közlekedési és kommunikációs költségek csökkenése. **A változások összeköthetők az urbanizálódás folyamatával**, ami nem csak a városi népesség folyamatos növekedését (városodás) jelenti, de másfelől a falu és a város társadalmi egységesülési folyamatát, a korábbi technikai civilizáció és életforma elterjedését is az egész településhálózatban (városiasodás). **A helyi társadalom szerkezete is megváltozott**, mivel az eredeti közösségeket fokozatosan kiegészíti, vagy felváltja a városokból kiköltöző réteg. Már egyenesen a falusi társadalom városiasodásáról beszélhetünk, ami új kihívásokat és lehetőségeket tartogathatnak a gazdaságfejlesztés számára. Az európai vidéki térben új társadalmi szereplők jelennek meg, akik különféle társadalmi alrendszerből és gazdasági területekről érkeznek, és vidéki működésük is jelentősen különbözik. Így mintegy újratermelődik az a társadalmi heterogenitás, ami a vidéki teret a mezőgazdasági modernizáció beindulása előtt jellemezte.

Míg Európa fejlettebb országaiban a fentebb vázolt átalakulás többé-kevésbé már lezajlott, Közép-Kelet-Európa országaiban, így hazánkban is, várhatóan a falusi térségek átalakulása ebbe az irányba fog tartani, illetve hangsúlyosabbá válik a tendencia. Ezek a társadalmi folyamatok ugyanis hazánkban sem napjainkban kezdődtek. **A hagyományos vidéki gazdaság és társadalom felbomlásának mértéke és intenzitása a falu, a mezőgazdaság és a parasztság kategóriáinak egymástól való eltávolodásával jellemezhető.** A nem agrárfoglalkozásúak arányának növekedése eredményeként megindult a zárt, hagyományos agrártársadalom **bolmlása**: a korábban a tulajdonviszonyok által ugyan tagolt, de egymást kiegészítő elemekből álló, egységes rendszert alkotó falusi közösségek differenciálódtak, illetve a településeken belül egymástól egyre inkább szétváló csoportok alakultak

ki, ez az átalakulási folyamat a rendszerváltással felerősödött, új elemeket kapott, és még korántsem tekinthető befejezettnek. A vidék funkcióinak változását kutató szerzők között egyetértés mutatkozik abban, hogy a vidéki térségeket az új funkciók és gazdasági szereplők megjelenése ellenére az urbanizált területekhez képesti általános lemaradás, leszakadás jellemzi. A **változásokban fontos szerepet játszott a mezőgazdaság** (elsősorban **foglalkoztatási**) **szerepének**, mint a vidéki gazdaság korábbi gerincének a **visszaszorulása**; valamint az, hogy a globalizálódás következményeként a helyi erőforrásokra építő, **lokális fejlesztések kerültek előtérbe**. Az endogenitás ugyanis (miközben a vidéki térségek gazdasági és társadalmi átalakulása számot kell vessen a globalizáció kihívásaival, amennyiben az adott térség versenyképességét akarja javítani), a helyi adottságokra alapozott társadalmi és gazdasági válaszok megfogalmazását segíti. A változásokkal párhuzamosan, a fejlett országokban a vidékpolitika reterritorializációja megy végbe. A vidéki területek fejlesztését célzó megközelítésekben a szektorális politikát a területi elvű, és a vidéki térségek egészét érintő politikák váltják föl, miközben a vidékfejlesztés dimenziói kitágulnak. Mindezen globális összefüggések is jól mutatják, hogy az átalakuló vidék új és új funkciók befogadására válik alkalmassá, amelyek fejlesztési irányai alapján fogja átértékelni a vidék hagyományos funkcióit.

A városi lakosság vidéket érintő jellemzői (szabadidős tevékenységek, élelmiszer fogyasztás, stb.) szintén ide tartoznak. A **gazdasági** dimenzió azért lényeges, mivel életképes gazdasági bázis nélkül nem beszélhetünk életképes vidékről, aminek következtében a vidék funkciói (tájfenntartás, környezetvédelem, vidéki örökség megőrzése, stb.) jelentősen sérülnek. A gazdasági bázis biztosítása, az új gazdaság megjelenése a vidéki területek számára, különösen a mezőgazdaság hagyományos szerepének visszaszorulásával kap hangsúlyt. A **természeti erőforrások és a környezet** védelme, mint a vidéki élet alapja és mint általános társadalmi elvárás is fontos, így olyan gazdaságpolitikai, fejlesztési irányok kidolgozása szükséges, melyek ezen alapelvekhez jól kapcsolódnak. A **politikai** dimenziót a különböző társadalmi és gazdasági csoportok, lobbik döntéshozásban játszott szerepe, az Unióban a bővüléséből adódó körülmények, a WTO-val folytatott tárgyalások indokolják. A **technológiai dimenzió** pedig, új lehetőségeket és feltételeket teremt a vidéken élő lakosságnak, a mezőgazdaságnak, illetve a többi ágazat elterjedésének, fejlődésének. Az OECD is új területi szempontú megközelítés szükségességéről, új vidéki paradigmáról ír, melyben összefoglalja a vidéket érintő társadalmi, gazdasági változások legfontosabb elemeit. Kiemeli a rurális régiók heterogenitását, az agrárszektorban a vidék gazdaságában játszott szerepének a visszaszorulását, a szektorális politika alkalmatlanságát, a rurális politika újragondolásának szükségességét. Ezekkel szemben hangsúlyozza a többi szektor térnyerését, az ingázási távolságok - jobb és gyorsabb megközelíthetőségnek köszönhető - növekedését, illetve ennek hatására a városi területek befolyásának, és a vidéki területekre történő migrációnak az erősödését. Továbbá a vidéki területekben rejlő, kihasználatlan gazdasági potenciál fontosságát, a természeti és kulturális értékek felértékelődésének folyamatát, a decentralizált fejlesztési politikák és megközelítés elterjedését. Gondot jelent, hogy a munkahelyek hiányában felerősödő elvándorlás, az alacsonyabb népsűrűség, jóval magasabb fajlagos költségeket illetve alacsonyabb jövedelmezőséget okoz az infrastrukturális beruházások és a szolgáltatások kiépítése, működése esetén, illetve eleve **hiányzik** az ezekhez szükséges **kritikus tömeg**. Ennek eredője, hogy a szolgáltatások és az infrastruktúra hiányában - tetézve a helyben maradó lakosság kedvezőtlen demográfiai jellemzőivel és képzettségével - a **tőke és gazdasági szereplők**, vállalatok, vállalkozások elhagyják, **elkerülnek a területet**. Ez tovább erősíti a foglalkoztatási problémákat. Mindezen összetett problémák megoldására adhat választ egy olyan stratégiai fejlesztési irány, amely a lakosság helyben tartásával, foglalkoztatás növelésével, piacon jó haszonnal eladható termékkel jelentkezik.

Mindezek alapján úgy gondoljuk, hogy tanulmányunkban körvonalazott, számos agrárgazdasági összefüggéseket is tartalmazó - elsősorban a biomassza eredetű - megújuló energiaforrások a jövőben jelentős szerepet fognak játszani a vidéki térségek komplex regionális fejlesztésében, az élelmiszertermelésből kieső földterületek hasznosításában, a vidéki települések környezetvédelmi problémáinak megoldásában és azok népességmegtartó képességének fokozásában, új vidéki munkahelyek létrehozásában. A kétpólusú mezőgazdaság lényege, hogy olyan gazdasági ösztönző- és támogatási rendszert kell kialakítani, amely lehetővé teszi a piaci igények szerinti flexibilis váltást az élelmezési-, illetve az energetikai célú gazdálkodás között. A zöld fejlesztési program sikerének fontos további előfeltétele a decentralizált megvalósítási modell követése, hiszen a vidéki kistérségek munkaerő vonzási képességének növelése, illetve a leszakadó mezőgazdasági kistérségek újjáélesztése csakis ezen az úton lehet reális célkitűzés. A decentralizált működési modell rendelkezik olyan másodlagos társadalmi-szociális externáliákkal is, mint a vidéki foglalkoztatás bővítés és a folyamatos mélyszegénységben élő rétegek bevonása a munka világába és ellátása helyi, kedvező árú megújuló energiával. Ehhez kapcsolódóan szükségesnek tartjuk kidolgozni a **kétpólusú mezőgazdaság** modelljét, amelyben megvalósul a nagy hozzáadott értékű termék előállítás a keletkező melléktermékek teljes körű hasznosítása mellett (termékpálya). A megújuló (zöld) gazdaság víziójának kialakítását nagyban segíti a mezőgazdasági melléktermékek helyi, lokális igényeknek megfelelő célú hasznosítása. A termékpálya versenyképességét növelheti az iparban (elsősorban gyógyszeripar és finomvegyipar) hasznosítható melléktermékek és hulladékok azonosítása, mivel így az

energetikai hasznosításon túl, jóval nagyobb hozzáadott értékű termékek, például gyógyszerek és finomvegyipari anyagok, is kinyerhetők. A helyben rendelkezésre álló energia a mezőgazdaság fejlődéséhez is hozzá tud járulni, például geotermikus energiával fűtött termálkertészetek formájában lehetővé téve értékesebb termékek egész évben való előállítását. Ilyen kertészetek azonban vízbázisvédelmi szempontból csak a mindenkori jogszabályi előírások és fenntarthatósági kritériumrendszer teljesítése mellett működhetnek. A biomassza energetikai célú termesztésénél, különös tekintettel az első generációs üzemanyagok előállítására, mindenképp szem előtt kell tartani, hogy az ne jelentsen konkurenciát az élelmiszer és takarmányozási célú növénytermesztés számára. Emiatt prioritást élvez a marginális illetve degradált, de természetvédelmi értéket nem képviselő területek (például belvizes, árterületi, alacsony termőértékű) ilyen célú hasznosítása. A zöldenergia termelésére alkalmas területek növelhetők még a mezőgazdasági művelésből kivont olyan területekkel, ahol a más célú hasznosítás felhagyásával azok rekultiválással újra művelésbe vonhatók. Az energetikai célú biomassza termelés megítélése épp emiatt nem az egyes telepített fajták, hanem a terület jellege (milyen előző tevékenységet vált ki, alternatív hasznosítások vizsgálata, munkahelyteremtés), az elérhető biomassza hozam, valamint a termelt biomassza hasznosításának helye és jellege (decentralizált és fenntartható modell) alapján célszerű. Az egyes alkalmazott fajtákat a lokális körülményeknek megfelelően célszerű kiválasztani, minden esetben figyelembe véve a fenntarthatósági kritériumokat és idegenhonos, inváziós tulajdonságokkal rendelkező fajok esetében a védőterületek meglétét. Magyarország egyik legnagyobb kincse a jó minőségű termőföld, ezért a biomassza energetikai hasznosítása során különös figyelmet kell szentelni a fenntarthatósági kritériumok definiálásának és alkalmazásának. A kétpólusú mezőgazdaság kialakításának lényegi pontja a talajjal való helyes gazdálkodás és stratégiai vagyónként való kezelése. A fenntartható fejlődést, azon belül a fenntartható és versenyképes mezőgazdaság feltételét az organikus, lokális lehetőségekre és igényekre támaszkodó gazdaságok elterjedése adhatja. Mindezen tényezők jól mutatják, hogy a vidékgazdaság fejlesztésében jelentős lehetőségek rejlenek, amik a zöldgazdaság, az alternatív gazdálkodás, a környezetipar elterjedésében ölthetnek testet. A továbbiakban vizsgáljuk meg a környezetipar főbb összefüggéseit.

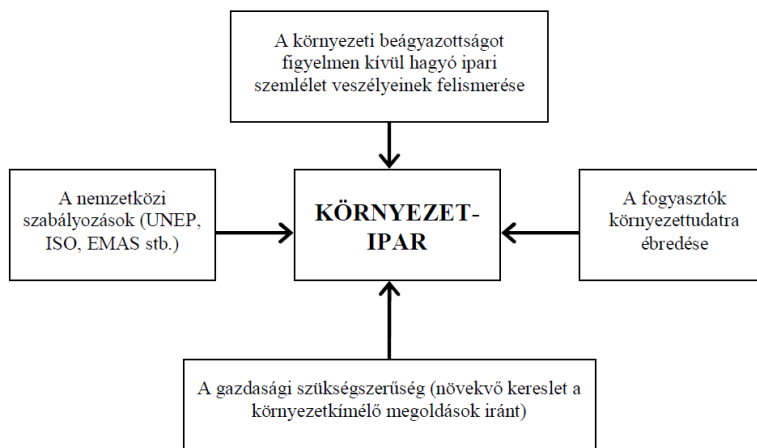
A környezetipar funkciói és kialakulása

Egy fenntartható jövőt megalapozó gazdasági modellben az energiatakarékosság, az energiahatékonyság, a megújuló energiaforrások fokozott felhasználása és a saját erőforrások előtérbe helyezése meghatározó jelentőségű. Ezek a logikailag egymásból következő lépések – összefüggő és következetes gazdasági modellbe ágyazva – megfelelő válaszokat adhatnak olyan kérdésekre, hogy miként fogunk szembenézni a globális klímaváltozással a gazdasági, társadalmi fejlődésre gyakorolt hatásaival, a nem fenntartható növekedéssel, a világszerte növekvő energiaigényekkel, a fosszilis energiahordozók árának kiszámíthatatlan változásával. Ezek a hatások és következményeik cselekvésre késztetik a világot, az uniós tagállamokat és természetesen Magyarországot is. Az összefüggések átfogó vizsgálata, a nemzeti erőforrások feltárása, értékelése és a zöldgazdaság eszköztárára olyan keretet ad a formálódó új gazdasági modellnek, amelybe a zöldgazdaság-fejlesztés szervesen illeszkedik. A felsorolt lépések, eszközök és környezeti tényezők összessége az erőforrás-hatékonyság és a fenntarthatóság elvei szerint működő ország alapját képezik.

Mindezek alapján a környezetipar legjelentősebb funkciója az, hogy megelőzze, illetve csökkentse a környezeti károkat. A fejlett országokban (pl. USA, Japán, Németország) e mellett további fontos funkciókat is kaphat, mint például a lakóhelyek környezeti feltételeinek, körülményeinek javítása. Itt jelenik meg a fogyasztók környezettudatra ébredésének jelentősége, ugyanis a társadalmi középosztály köreiben egyre nagyobb igény mutatkozik a természetes, egészséges környezetre. Mindinkább kezd kibontakozni az a cél, főleg civil szervezetek, egyéni kezdeményezések és természetesen a háttérben az állam révén, hogy az emberek minél magasabb hányada próbáljon meg környezettudatosan élni (PÁGER, 2011). Ezt az igényt kielégítendő ezek a környezetvédelemben általában az élenjáró országokban igyekeznek minél nagyobb figyelmet fordítani a környezetvédelmi fejlesztésekre és innovációkra (gazdasági szükségesség), amiből értelemszerűen következik, hogy ők ennek a szektornak a piacvezetői. Továbbá nemcsak a lakosság részéről van igény a környezetipari innovációk erősítésére, ugyanis az egyre szigorúbb szabályozások (mind lokális, mind globális) tovább növelik ezt az innovációs „kényszert”, hiszen a már említett magasan fejlett országokban általában igen jelentős intézkedéseket tettek a környezet megóvásával kapcsolatban (1. ábra).

A környezetipart ma még javarészt inkább a politikai irányelvek határozzák meg. Ebből következik az összefüggés, hogy ahol nagyobb a gazdasági szigorúság e téren, ott nagyobb a környezetipari potenciál is. A nagy szigorú hatással van az innovációk kialakulására és elterjedésére. Ennek megfelelően az államnak fontos szerepe van a környezetvédelmi innovációk létrehozásában, igaz azt várnánk, hogy a piac stimulálja a magánvállalkozásokat, hogy versenyképes innovációkat hozzanak létre, de egyelőre a környezetipar kivételt képez ez alól, még pedig azért, mert a piaci mechanizmusok (a rövid távú stratégiák miatt) nem képesek felismerni a hosszú távú környezeti károkat, így azok nem nyújtanak megfelelő ösztönzőket a

magánvállalkozásoknak ahhoz, hogy piacépes megoldásokat hozzanak létre (JÄNICKE-ZIESCHANK, 2008). Ebből következően joggal feltételezhetjük, hogy a környezetvédelmi politika indukálja a környezetvédelmi innovációkat. A környezetvédelmi innovációk további különlegessége a környezeti javak közjöként való számon tartásában rejlik, ugyanis az így elért környezeti terhelés csökkenés, és az ebből következő költségsökkenés egyelőre még nem „piacépes jószág”.

1. ábra: A környezetipar kialakulását segítő tényezők

Forrás: FODOR-SUVÁK, (2009)

A környezetvédelem központi stimulálására jó példa az Európai Unió által 2008 végén kiadott „European Economic Recovery Plan” azon része, mely olyan PPP (public-private partnership) beruházásokra igyekszik ösztönözni a gazdasági szereplőket, amelyek segítségével a Lisszaboni Szerződésben meghatározott fenntartható fejlődési célkitűzésnek eleget tudnak tenni. Az egyes kategóriák alapján látható, hogy kifejezetten átfogó programról van szó, ugyanis az építőipar („Energy-efficient Buildings”) és az autóipar („Green Cars”) mellett a kis- és középvállalatoknak („Factories of the future”) is nyújtanak támogatásokat a célok teljesítéséhez (PÁGER, 2011). Az Unió elkötelezettségét mutatja az ügy érdekében, hogy a 2010-2013 között a teljes K+F-re fordítandó összeg nagyjából felét, mintegy 3-3,2 milliárd eurót különített el azért, hogy ebben segítse a vállalkozásokat, és hogy ez által azok teljesíteni tudják a már említett zöldebb, az erőforrások szempontjából hatékonyabb termelési technológiák adaptálását. A fentiekből is láthatjuk, hogy mennyire komplex és összetett iparágról van szó a környezetipar esetében. A környezetipar keretet nyújt a „zöld technológiában” résztvevő és így a környezet károsítást megelőző, vagy éppen már a környezeti szennyezés kezelő termékeket gyártóknak, szolgáltatóknak illetve a környezetvédelemmel kapcsolatos innovációknak. Ez is mutatja, hogy gyakorlatilag, ami a környezetvédelemmel kapcsolatos előkészítő, tervező, megfigyelő, ellenőrző, végrehajtó rendszer működik, az mind a környezetipar égisze alá tartozik. Mindezek azt mutatják, hogy egy átfogó, gazdasági ágakon is átívelő, új iparág kiteljesedése előtt állunk, csak az a kérdés, hogy mikor válik ez egyes országok meghatározó, húzó ágazatának egyikévé.

A környezetipar, mint a vidékfejlesztés alternatívája

A „zöld ipar”, a „láthatatlan ipar”, az „ökológiai ipar”. Csak egy pár azokból a jelzőkből, amelyekkel a környezetipart illeték az elmúlt évek során megjelent cikkekben és tanulmányokban. Ezt az iparágat tekinthetjük „a környezetvédelem háttériparának” (KOLLÁNYI-LISKA, 2007). Ha pontosabban kívánjuk a környezetipart definiálni, akkor érdemes a különböző statisztikai hivatalok meghatározásai között keresgélni, bár a megfigyelések alapján azok leginkább az OECD és az Eurostat által használtat fogadják el. Ezek alapján: *A környezetipar magában foglal minden termelő és szolgáltató tevékenységet, amelyek segítségével méri, megelőzik, vagy helyrehozzák a környezeti károkat, valamint hozzájárulnak a hulladék- és zajkibocsátás csökkentéséhez, továbbá elősegítik a táj- és természet védelmét* (KSH, 2005), *továbbá „ide tartozik az integrált erőforrásmenedzsment, illetve a környezet-hatékony termelés és fogyasztás is”* (JÄNICKE-ZIESCHANK, 2008). A meghatározásból is kiténik, hogy itt nemcsak egyszerűen a szennyezés kezeléséről van szó, hanem ennél sokkal többről: megfelelő, vagy más szóval a fenntartható erőforrás-gazdálkodásról, és ezáltal egy fenntarthatóbb termelésről, azaz egy eléggé komplex körről, amelybe ugyanúgy beletartozik az erőforrások hatékony és megfelelő felhasználása, mint a környezet-hatékony építkezés vagy tájrendezés. Mindezek alapján a vidékfejlesztés, a vidéki gazdaság fejlesztésének meghatározó eleme (GERGELY, 2010). Ez a komplexitás megmutatkozik a környezetipar struktúrájában is, illetve abban is, hogy mennyi különböző gazdasági tényező

kapcsolódik hozzá, mint kiegészítő elem (egyetemek, tudásközpontok, kutatólaboratóriumok, tudományos intézetek, stb.), amik a környezetipar sikerességéhez elengedhetetlenek, egyrészt a már meglévő környezeti problémák felmérése, tanulmányozása és helyrehozása miatt, a preventív, kármegelőző tevékenységek valamint hatékonysági intézkedések céljából. Ezen funkciókba kapcsolódik be a vidékfejlesztés lehetőségén keresztül, mint gazdaságfejlesztési perspektíva. A környezetipar összefogja és intézményesíti a környezetvédelemhez kapcsolódó „ipari termelést” folytató gazdasági tényezőket (vállalatok, kutatóintézetek, stb.), így egy fajta keretet ad nekik. Hogy pontosabb képet kapjunk arról, hogy konkrétan mit is takar a környezetipar, érdemes megnézni, hogy a környezetiparnak milyen az iparági felépítése, milyen tevékenységekből áll össze. A környezetipart jelenleg két részre szokás bontani (KOLLÁNYI-LISKA, 2007):

1. A „pollution-management” vagy „end-of-pipe management” része. Arra utal, hogy ez a környezetiparnak a régebbi, hagyományosabb formája, így ezt a „*hagyományos környezetiparnak*” nevezhetjük.
2. A „resource management”, azaz környezeti erőforrás-menedzsment. Ehhez a részhez tartozik a természeti erőforrásokkal való hatékonyabb gazdálkodás, de ide kapcsolódnak az alkalmazott környezetbarát megoldások is. A hagyományos környezetiparhoz képest abban különbözik, hogy nem a szennyezés okán lép közbe és minimalizálja azt, hanem eleve a megelőzésre törekszik, azaz a szennyezés kockázatát igyekszik redukálni.

Ezen funkciókat egészíthetjük ki a jövőben az önálló ipari tevékenységet is magában foglaló energiatermeléshez kapcsolódó alternatív erőforrás-gazdálkodás tényezőjével, ahol az optimális térhasználat segítségével olyan tevékenységek tárháza alakulhat ki, melyek jelentős gazdasági előnyöket teremtve piacra termelő potenciált fog kialakítani. Ez a „*jövő környezetipara*”.

A környezetipar főbb gazdasági vonatkozásainak (forgalom, kereskedelem, innovációk, foglalkoztatás) áttekintése során is láthatóvá válik, hogy mennyire nagy potenciál rejlik ebben az iparágban. Az áttekintés során elsősorban az európai, és azon belül is az európai uniós környezetipari piacot érdemes vizsgálnunk, hiszen mint EU tagország ezen tendenciákat szükséges követnünk. A környezetipari piac forgalma, amennyiben az általunk használt iparági és tevékenységi besorolás alapján tekintjük, nagyjából az Európai Unió GDP-jének 2,9%-át, mintegy 345 milliárd eurót tesz ki. Ez a világpiac kicsivel több, mint egy ötödét jelenti, mivel a környezetipari világpiac teljesítménye a jelenlegi adatok alapján kb. 1.500 milliárd euró. Ezen belül a hagyományos környezetipar a teljes forgalom mintegy 55%-át adja. Látható, hogy a különböző tevékenységeket tekintve a hagyományos környezetiparon belül három tevékenység van túlsúlyban: a hulladékkezelés, a szennyvízkezelés és a légszennyezés kezelése. Ők hárman a szennyezés-kezelő ágazat forgalmának több mint 80%-át teszik ki. Ezek a környezetipar legrégebbi, és úgymond „legáltalánosabb” tevékenységei, tehát valamilyen szinten törvényszerű volt az ő dominanciájuk. A maradék tevékenységeken belül mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy a központi adminisztráció körülbelül 10%-os részaránnyal a fennmaradó rész jelentős hányadát adja. A jelenlegi adatok alapján eléggé alacsonyak a kutatás és fejlesztés, illetve a környezeti monitoring forgalmi adatai (igaz pl. a környezeti károk mérését kevésbé befolyásolják a piaci igények, a kutatás-fejlesztésben pedig egyelőre az állami megrendelés dominál).

A környezet hatékony erőforrás-menedzsment része a fennmaradó 45%. Ezen belül a vízellátásnak illetve az újrahasznosított anyagoknak van relatíve nagy szerepe. Ez a két tevékenység a forgalmi adatokat tekintve az összes forgalmon belül is jelentős szereppel rendelkezik, ugyanis amennyiben az összes környezetipari tevékenységet összehasonlítjuk, akkor a harmadik illetve a negyedik helyet foglalják el a nagyság szerinti rangsorban (csak a hagyományos környezetipar legjelentősebb tevékenységei, a szennyvíz-, illetve hulladékkezelés előzi meg). A megújuló energiatermelés és a természetvédelem a másik két tevékenységhez képest kisebb arányban jelennek meg, de várható, hogy a megújuló energiatermelés részaránya jelentős növekedést fog rövid távon produkálni. Az Európai Unió tagállamait tekintve Németország és Franciaország rendelkezik a legjelentősebb környezetipari piaccal, ők ketten teszik ki az Unió teljes környezetipari forgalmának majdnem felét (49%-át). Mindenesetre a 2008 óta tartó gazdasági világválságtól függetlenül van négy olyan tényező, ami magyarázatot adhat arra, hogy a környezetipar miért fog jelentős növekedésen keresztül menni (ROLAND BERGER, 2009):

1. a *népesség növekedése*, ami az erőforrások minél hatékonyabb kihasználását elengedhetlenné teszi, hiszen a jelenlegi népességnövekedési ütem mellett a növekedést az erőforrások nem tudják tartani,
2. a *növekvő globalizáció*, az egyre jobban hajszolt gazdasági növekedés, valamint a növekvő városiasodás és mobilitás,
3. világszinten a minél *nagyobb jólét* elérésére való törekvés és
4. mindezekből fakadó energia igény radikális növekedése.

A jövőben, a környezetipar növekedésével egyre nagyobb lehetőségek nyílnak meg az európai országok előtt. Az ázsiai (főleg kínai, indiai, japán), amerikai, ausztrál vagy akár az afrikai piacok egytől egyig fontos célpontjai már most is az ilyen irányú fejlesztéseknek. Ebben való élenjárásunk számos lehetőséget tartogat. Piaci igény jelentkezhet az európai környezetipar termékeire, szolgáltatásaira, technológiák és know-how-kra, melyek fontos részét képezhetik az exportnak.

A környezetipar és a **foglalkoztatás** kapcsolatát még a piac méreténél is nehezebb megbecsülni, ugyanis itt még jobban elmosódnak azok a határok, amelyek alapján be lehet tájolni, hogy ki számít környezetipari foglalkoztatottnak és ki nem. Mindenesetre azt a tényt rögtön leszögezhetjük, hogy a környezetipar komplexitásából adódóan, eléggé tág azoknak a köre, akiket ide lehet sorolni. Így fontos annak a megkülönböztetése, aki *közvetlenül* érintett a környezetiparban attól, aki *közvetetten* (beszállítók, segédmunkások, stb.). Annak is lényeges szerepe van, hogy az „ipari alkalmazottak” köre az „új iparágak” létrejötte során kibővült és a gép mellett álló, fizikai munkát végző munkások helyett, egyre inkább előtérbe kerülnek a magasabb tudásszinttel rendelkező, diplomás „ipari alkalmazottak”. Ezt támasztja alá az a statisztikai adat is mely szerint, amíg az Európai Unió teljes munkaerőjének 49%-ának van felsőfokú végzettsége, addig a környezetvédelmi tanácsadás (eco-consulting) keretein belül dolgozók 57%-ának, a környezetipari foglalkoztatottak (eco-industry) 58%-ának.

Az, hogy a gazdaság a zöldebb, fenntarthatóbb irányba mozog, a foglalkoztatásra többféleképpen lehet hatással. Eszerint a környezetipari termékek gyártása révén létrejöhetnek *új munkahelyek*, továbbá lesznek olyan foglalkozások, amelyek *lecserélődnek*, így például a fosszilis energiahordozók helyett megújuló energiahordozók használatára térnek át, vagy a közúti helyett vasúti szállításra. Bizonyos állások *meg fognak szűnni* anélkül, hogy pótolná őket bármi is. Ez főleg az olyan állásokat érinti, amelyek nem vagy kevésbé környezetbarát gyártástechnológiához kapcsolódnak. Végül pedig sok meglévő szakma *újrarendezésre* vagy átdolgozásra kerülhet azáltal, hogy a munkafolyamatokat, a módszereket vagy a szaktudást egyre jobban befolyásolja az, hogy a gazdaság a fenntartható, „zöld” irányba tart. A megállapításokat figyelembe véve nyugodtan kijelenthetjük, hogy az oktatásnak nagyon fontos szerepe lesz abban, hogy a szakmai elvárásoknak megfelelő munkaerőt képezzen a munkaerőpiacon, amely a környezetipari munkaerő-kereslettel szemben megfelelő kínálatot nyújt. A megváltozó igények a környezetiparral foglalkozó vállalatok részéről indukálhatja azt, hogy egy régióban, ahol a környezetipar jelentősebben megtelepedik, ott minimum középfokú szinten, de szerencsésebb esetben akár a felsőfokú oktatásban (szakképzés) is megjelennek a környezetiparhoz kapcsolódó elméleti, gyakorlati szakismereteket oktató tárgyak, később pedig akár szakok is. Mindezen tényezők jelentős K+F+I megjelenését, növekedését fogja produkálni, ami magában is gazdaságnövelő hatású lehet.

A környezetipar helye az endogén fejlesztés rendszerében

Mint ahogy az előző fejezetekben igyekeztünk bemutatni a vidékfejlesztés és a környezetipar összetettségét, jól látható, hogy a helyi gazdaság fejlesztésében akkor fog jelentős szerepet játszani, ha az a helyi munkaerőre, a helyi adottságokra alapozva valósul meg. Fontos feltételnek gondoljuk, hogy a megtermelt és értékesített végtermékből származó bevétel visszaforgatásra kerüljön és a helyi gazdaság fejlődésének alapját képezze. Ebben a sokváltozós viszonyrendszerben az elmúlt években újabb és újabb fejlesztési stratégiák kidolgozását elsősorban a régiókon belüli lehetőségekre, az endogén potenciálok kiaknázására, a saját erők megújítására és fejlesztésére alapozták az adott térségek (SWINBURN et al. 2004). De felmerül a kérdés: mi várható **az alulról induló, az endogén forrásokra** épülő környezetipari fejlesztésektől? A nemzetközi és hazai tapasztalatok alapján megállapítható, hogy az endogén forrásokra épülő fejlesztések hatására új impulzusok érhetik a célterületet, így

- a térség természeti, környezeti, gazdasági, illetve humán adottságai új egységet alkotva, ezen tényezők át- és újraértékelésével növekedés indulhat el
- olyan gazdaságfejlesztési irányok fejlődhetnek ki, amelyek képesek a belső adottságokra épülve külső források bevonását is integrálni az adott térség
- az így kialakult munkahelyeken megtermelt javak elkölthető jövedelmet koncentrálnak az adott térségbe, így csökken a társadalmi krízis (elvándorlás, idősödő társadalom, stb.), a gazdasági és infrastrukturális leszakadás kialakulásának lehetősége
- ezen tényezők integrálódása mellett az adott térségek szociokulturális hagyományai, illetve a lakosság egyre növekvő részvétele a társadalmi döntésekben, olyan közösségfejlesztést indíthat el, melyek hatására eddig fel nem használt, ki nem merített források jelenhetnek meg.

Mindezek alapján a vidéki területek környezetipari fejlesztésének elsődleges célja az endogén források, a területi potenciálok hasznosítása, aktivizálása. Hiszen a fejlesztés alapproblémája, hogy miként lehet a területi faktorokat hatékony allokációval beilleszteni az adott társadalmi termelés és tevékenységek rendszerébe úgy,

hogy azok működése optimális legyen az adott gazdasági, társadalmi viszonyok és feltételek között. Az irányzat elméleti gyökerei a generatív növekedési koncepcióban rejlenek, amiben az fogalmazódik meg, hogy a lokális fejlődési teljesítményekből, azok fejlődési kapacitásaiából levezethető, sőt generálható a nagyobb területi egység növekedése, így a komparatív lokális előnyökre épülő gazdaságfejlesztés összessége adhatja meg az alapot a regionális fejlesztésekhez.

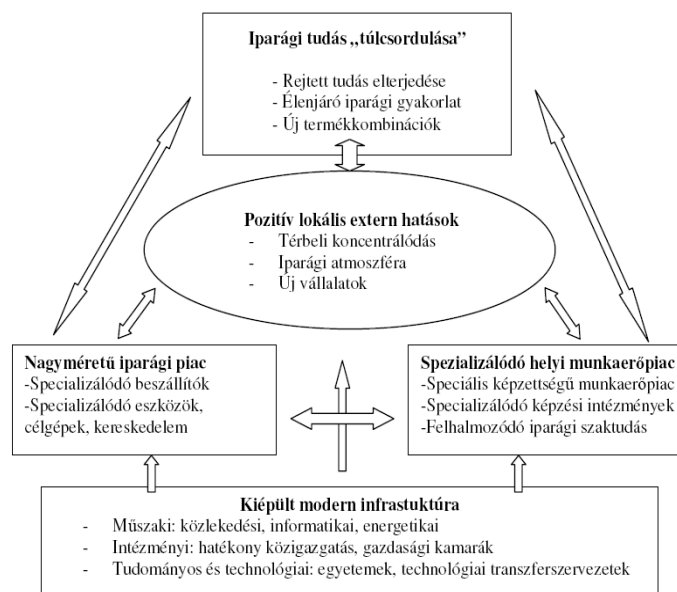
2. ábra: A helyi gazdaság fejlesztésének kapcsolatrendszere

Forrás: VÁTI, 2010.

Mindezek alapján jól látható, hogy a stratégiai fejlesztések tervezése okán az endogén adottságok (2. ábra) és azok hasznosításának lehetősége a lokális szint mellett később a regionális szintre is hatást gyakorol, ezzel nemzetgazdasági szerepeket is betöltve. Ezen összefüggések mentén jól látható, hogy a lokalitásban rejlő endogén tényezők jelentős befolyást gyakorolhatnak egy adott tér gazdaságfejlesztésében, a vidéki gazdaság fejlesztésében, így ennek erősítése, fejlesztése nélkül a gazdasági-, társadalmi periféria további növekedése, illetve a területi egyenlőtlenségek fokozódása várható. Mindezek alapján a vidékfejlesztés csupán egyik, de talán a legmeghatározóbb tényezőjének a **helyi gazdaság fejlesztését** tekinthetjük.

Tehát jól látható, hogy a gazdasági szerep mellett egy környezetipari fejlesztés (mint a vidékfejlesztés egyik alternatívája), további globális szerepkört is betölthet. Meghatározóan **közösségi** és társadalmi szerepek is jól kapcsolódhatnak az ilyen irányú endogén fejlesztésekhez, úgymint a **helyi lakosság életminőségének javítása**, nem pedig a bármi áron történő profitmaximalizálás. Ezért – szemléleti és módszertani megközelítésére egyaránt utalva – az ilyen irányú fejlesztéseket **helyi közösségi gazdaságfejlesztésnek** is nevezhetjük. Ideális esetben a helyi gazdaságfejlesztő tevékenység helyi kezdeményezésként valósul meg, de kezdetben külső beavatkozás, szakértelem szükségessé válhat (PORTER, 2000). Ez annak függvénye, hogy az adott térség rendelkezik-e az előzőekben felsorolt endogén források optimális eloszlásával, illetve rendelkezik-e a fejlesztéshez szükséges rátermett és elhivatott humán erőforrással, akik „motorjai” lehetnek a folyamat beindításának, szervezésének és működtetésének. Amennyiben a jelenlegi vidéki gazdaság hanyatlását vizsgáljuk, pont ezen erőforrás folyamatos szűkülését figyelhetjük meg. Jól látható, hogy a magyar vidék fokozódó leszakadásának legfőbb indoka a kvalifikált humán erőforrás hiánya, annak elvándorlása, a maradó népesség idősödése, illetve eróziója. Ezen tényezők olyan gazdasági-, társadalmi folyamatokat indítottak el, melyek a perifériákat, multiperifériákká, halmozottan hátrányos helyzetűekké tették, az ott maradó lakosságot pedig a mélyszegénység szakadékja felé sodorták.

Felmerül a kérdés: lehet-e a vidékfejlesztés stratégiájában szerepe a környezetipari fejlesztéseknek? A válasz természetesen igen, hiszen a helyi gazdaságfejlesztés, a lokális piacok kialakítása csupán a kezdeti, de nélkülözhetetlen lépés, melyek a helyi munkahelyteremtést alapozhatják meg, de a fenntartható fejlődéshez mindenképpen szükségesnek tartjuk a külső erőforrások bevonását, az állami- és az EU-s támogatások ok- és ésszerű allokálásához. Figyelembe véve a nemzetközi és hazai energiapolitika terveit, jól látható, ha az adott terület endogén forrásai adottak a szükséges fejlesztésekhez, akkor minden lehetőség adott egy jól tervezhető, hosszú távú gazdaságfejlesztés beindításához. Mindezekből adódhat olyan prémiumtermékek előállítására (pl. alternatív energia), melyek kereskedelmén keresztül a helyi ellátás biztosítása mellett, többletforrás érkezik az adott térségbe, ezzel megalapozva a folyamatos gazdaságfejlesztés fundamentumát. A pozitív lokális extern hatások hasznosítása számos gazdasági összefüggést tartalmaznak, így ezek hasznosítása a lokális gazdaságfejlesztésben jelentős szerepet játszhatnak (3. ábra).

3. ábra: A lokális extern hatások gazdaságfejlesztési kapcsolatrendszere

Forrás: LENGYEL, 2010.

Az endogén forrásokra alapozott helyi gazdaság fellendítésének, fejlesztésének tehát napjainkban is kiemelkedő jelentősége van és lesz is, amiben meggyőződésünk, hogy a környezetipari fejlesztéseknek meghatározó szerep fog jutni. Számos előny – köztük környezetvédelmi, gazdasági, társadalmi szempontok – indokolják a versenyképes, exportorientált (belső, külső) helyi gazdaság megteremtését, amiben Magyarország európai és világviszonylatban is kihasználatlan potenciálokkal rendelkezik. Előttünk áll a lehetőség, hogy ok- és célszerű tervezéssel, egy határozott gazdaságpolitikai irányokkal olyan környezetipari beruházások kezdődjenek, amik hosszú távon meghatározzák a lokális szintek gazdasági fejlődésének lehetőségét. Nincs más hátra, mint elhinni ismét, hogy a magyar vidék gazdaságfejlesztése nem elérhetetlen cél, csak olyan irányok kellenek, amik nemzetgazdasági szinten is fejlődést adhatnak. Ilyen lehet meggyőződésünk szerint a környezetipar is.

Forrásjegyzék

- FODOR I. – SUVÁK A. (2009): The role of environmental industry in sustainable economic development. In: Baranyi B. - Fodor I. (szerk.): The role of environmental industry in the regional reindustrialization in Hungary. MTA Regionális Kutatások Központja. Debrecen-Pécs, 2009.
- GERGELY S. (2010): Nemzeti stratégia és a vidék felemelkedése. Párbeszéd a vidékért, MTA Történettudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2010. pp. 45-79.
- JÄNICKE, M. - ZIESCHANK, R. (2008): Structure and Function of the Environmental Industry. Anglo-German Foundation.
- KOLLÁNYI Zs. - LISKA J. (2007): Környezetipar és társadalom. DEMOS Magyarország, Budapest.
- KSH (2005): Környezetvédelmi ráfordítások és a környezetipar.
- LENGYEL I. (2010): Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PÁGER B. (2011): A környezetipar szerepe Szász-Anhalt fejlődésében. OTDK dolgozat.
- PORTER, M. J. (2000): Location, Competition, and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy. Economic Development Quarterly.
- BERGER, R. (2007): Wirtschaftsfaktor Umweltschutz –Vertiefende Analyse zur Umweltschutz und Innovation. Umweltbundesamt.
- SWINBURN, G.– GOGA, S. – MURPHY, F. (2004): A helyi gazdaságfejlesztés kézikönyve.
- VÁTI (2010): A gazdasági térszerkezet vizsgálatát elősegítő új dimenziók illetve az ezzel kapcsolatos módszerek kutatása. Zárójelentés, kutatási összefoglaló, VÁTI Kht – Területfejlesztési Igazgatóság Elemző és Értékelő Iroda, Budapest

Szerzők

Dr. Káposzta József

közgazdaság-tudomány kandidátusa

intézeti igazgató, egyetemi docens

Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet, 2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.

kaposzta.jozsef@gtk.szie.hu

Dr. Nagy Henrietta

gazdálkodás és szervezéstudomány PhD.

egyetemi docens

Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet, 2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.

nagy.henrietta@gtk.szie.hu